

Journal of
NATURAL SCIENCE

<http://natscience.jspi.uz>

№5/3(2021)

biology chemistry geography

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**ABDULLA QODIRIY NOMIDAGI
JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
TABIIY FANLAR FAKULTETI**

dotsenti, kimyo fanlari nomzodi

DAMINOV G‘ULOM NAZIRQULOVICH

tavalludining 60 yilligiga bag‘ishlangan

onlayn konferensiya materiallari

Jizzax-2021

<u>ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ</u>	<u>ТАҲРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ</u>
<p>Бош муҳаррир – У.О.Худанов т.ф.н., доц.</p> <p>Бош муҳаррир ёрдамчиси-Д.К.Мурадова, PhD, доц.</p> <p>Масъул котиб- Д.К.Мурадова</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Худанов У.О. – ЖДПИ Табиий фанлар факултети декани, т.ф.н., доц.2. Шылова О.А.-д.х.н., профессор Института химии силикатов им. И.В. Гребенщикова Российской академии наук (ИХС РАН)3. Маркевич М.И.-ф.ф.д. проф Беларусия ФА4. Elbert de Josselin de Jong- профессор, Niderlandiya5. Кодиров Т- ТТЕСИ к.ф.д, профессор6. Абдурахмонов Э – СамДУ к.ф.д., профессор7. Сманова З.А,-ЎзМУ к.ф.д., профессор8. Султонов М-ЖДПИ к.ф.д,доц9. Яхшиева З- ЖДПИ к.ф.д, проф.в.б.10. Рахмонкулов У- ЖДПИ б.ф.д., проф.11. Мавлонов Х- ЖДПИ б.ф.д.,проф12. Муродов К-СамДУ к.ф.н., доц.13. Абдурахмонов Ғ- ЎзМУ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц14. Хакимов К – ЖДПИ г.ф.н., доц.15. Азимова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология бўйича) (PhD), доц16. Юнусова Зебо – ЖДПИ к.ф.н., доц.17. Гудалов М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (география фанлари бўйича) (PhD)18. Мухаммедов О- ЖДПИ г.ф.н., доц19. Хамраева Н- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология фанлари бўйича) (PhD)20. Рашидова К- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц21. Мурадова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD), доц22. Инатова М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD)
<p>Муассис-Жиззах давлат педагогика институти</p>	
<p>Журнал 4 марта чиқарилади (хар чоракда)</p>	
<p>Журналда чоп этилган маълумотлар аниқлиги ва тўғрилиги учун муаллифлар масъул</p>	
<p>Журналдан кўчириб босилганда манбаа аниқ кўрсатилиши шарт</p>	

Жиззах давлат педагогика институти Табиий фанлар факултети

Табиий фанлар-Journal of Natural Science-электрон журнали

[/http://www.natscience.jspi.uz](http://www.natscience.jspi.uz)

NUROTA TOG’LARINI O’RGANISHNING GEOGRAFIK JIHATLARI

Hakimov B. B., Usmanov M.R. Abdukarimova D., Xolmurodova S

Jizzax davlat pedagogika instituti

E-mail: mashrabusmonov79@gmail.com

E-mail: bekzod@jspi.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada Jizzax viloyati Nurota tog’lari haqida, joylashgan geografik o’rni, tabiiy sharoiti va boshqa xususiyatlariga oid ba’zi bir ma’lumotlar keltirib otilgan.

Kalit so’zlar: Nurota tog’lari, tabiiy sharoiti, baland to’lar, o’simlik va hayvonot dunyosi, harorat, tuproqlari.

Аннотация: В этой статье представлена некоторая информация о Нуратинских горах в Джизакской области, их географическом положении, природных условиях и других особенностях.

Ключевые слова: Нуратинские горы, природные условия, высокие горы, растительный и животный мир, температура, почвы.

Annotation: This article provides some information about the Nurata Mountains in Jizzakh Province, its geographical location, natural conditions and other features.

Key words: Nurata mountains, natural conditions, high mountains, flora and fauna, temperature, soils.

O’zbekiston tog’lari chiroyli va ulug’vor ko’rinishga ega, shuning uchun ular haqida abadiy gapirish mumkin. Tog’larga talpinmaydigan insonning bo’lmasi ham kerak. Tog’larga tashrif buyurgan insonning o’zgacha quvvatlanishi, tabiatning ajoyibotlaridan bahramand bo’lish, Xudoning ajoyib yaratuvchi ekanligiga hech qanday shubha qolmaydi.

Tog’ tizmalarining maydoni yuz ming kvadrat metrga yetishi mamlakatimizning umumiy maydonidan 20% ni egallaydi, bu juda katta ko’rsatkich. O’zbekiston tog’lari dunyodagi eng baland tog’lar sirasiga kirmasa ham, ular eng go’zallari qatoriga kiradi. Tog’larning o’rtacha balandligi ikki dan to’rt ming metrgacha yetadi. To’rt ming kishilik aholi vakillari yetib borish qiyin bo’lgan joylarda istiqomat qilishadi va ulargacha yetishish juda qiyin vazifalardan biridir. Eng baland tog’-*Hazrat Sultonning tepaligi* bo’lib, Surxondaryo viloyati chegarasida Tojikiston bilan Hisor tog’ tizmasida joylashgan, uning balandligi 4643 metrga yetadi.

Ajablanarlisi shundaki, hatto baland tog’larda ham ko’plab qishloqlarni topishingiz mumkin. Shunisi diqqatga sazovorki, bunday qishloqlar Markaziy Osiyo qishloqlarining an’anasi bilan ajralib turadi. Agar siz ko’p asrlik tog’ qishloqlarini

ko'rishni istasangiz, eng yaxshi insonlar bilan tanishib, eng sof mahsulotlardan an'anaviy taomlarni tatib ko'rishni va tog'larning chiroyli ko'rinishidan zavqlanishni xohlasangiz, O'zbekistonning ajoyib tog'lariga marhamat qiling!

Nurota tog'lari shimolga Nuratau tomon cho'zilgan, ularning uzunligi 170 kilometr. Bu yerda Jizzax viloyati hududini egallab turgan Nurota davlat tog'yong'oq qo'riqxonasi joylashgan. Tabiatni muhofaza qilish qo'riqxonasi o'simlik va hayvonot dunyosining ko'plab vakillarini, jumladan, yong'oq va endemik ko'rinishdagi Severtsov qo'yilarini uchun o'rmon uyi hisoblanadi.

Nurota tog'lari - Turkiston tizmasining shimoliy-g'arbiy tarmog'i hisoblanadi. Bu tog'lar asosan Navoiy, Samarqand va Jizzax viloyatlari xududida joylashgan bo'lib, janubiy-sharqda Sangzor daryosidagi Ilono'tti tog' yo'lagi Nurota tog'larini Molguzar tizmasidan ajratib turadi. Janubdan Zarafshon botig'i, shimdan Qizilqum cho'li bilan chegaralangan. Nurota tog'lari bir-biriga parallel bo'lgan ikkita tizmadan iborat.

Shimoliy tizma Nurota tog'lari, aniqrog'i, Shimoliy Nurota tog'lari, janubiysi - Janubiy Nurota tog'lari deb yuritiladi. Shimoliy Nurota tog'lari janubiy-sharqiy qismini Qo'ytosh tog'lari ishig'ol qilgan. Qo'ytosh tog'lari shimoliy-g'arbda Sovurbel dovonidan janubiy-sharqda Sangzor daryosigacha boradi. Uzunligi 70 km, o'rtacha balandligi 1260 m. Shimoliy Nurota tizmasining markaziy qismi nisbatan baland, o'rtacha balandligi 1750 m. Eng baland joyi (Zargartog') - 2169 m. Bu qismida Katta Fozilmon (2134 m), Qarchig'ay (2105 m) kabi cho'qqilar ham bor.

Shimoliy Nurota tog'larining shimoliy-g'arbiy qismi uncha baland emas, o'rtacha balandligi 900-1100 m. Janubiy Nurota tog'lari bir qancha meridional vodiylar bilan qirqilgan; janubiy-sharqdan shimoliy-g'arbgacha cho'zilgan G'o'bdintog', Qaroqchitog', Oqtog'dan iborat. Oqtog'ning shimoliy-g'arbidagi Qoratog' ham janubiy Nurota tog'lariga kiradi. Bu tog'lar bir-biridan Qo'shrabot, Qo'ytosh va Nurota orqali ajralib turadi. Nurota tog'lari shimoliy-g'arbgacha tomon 180 km.gacha cho'zilgan. O'rtacha balandligi 1000 - 1500 m. Paleozoyning ohaktosh, qumtosh va slaneslaridan, metamorfik jinslardan tashkil topgan. Bular orasida otqindi jins ko'p. Janubiy tizmalarining pastroq qismlari va botiqlarda neogen va to'rtlamchi davr yotqiziklari ham tarqalgan. Tektonik jihatdan tizmalar megantiklinal strukturaga ega bo'lib, gersin burmalanishida hosil bo'lgan va hozirgi balandligida yangi tektonik harakatlar natijasida ko'tarilgan.

Nurota tog'larining pastroq qismida yoz quruq va issiq, qish u qadar sovuq emas. Iqlimi tog' yon bag'irlarida va yuqori qismlarida salqin, yog'in ko'proq. Yillik o'rtacha temperatura 13,4-14,4°, yanv. niki - 0,6° -2,3°, iyulniki 15°-25,4°. Eng yuqori temperatura tog'oldi hududlarda 46° - 47°, eng past temperatura -29°, -30°. Yillik yog'in miqsoni 251-452 mm, qor qoplaminig qalinligi 15—30 sm. Shamolning o'rtacha tezligi sekundiga 2,0 - 3,2 m, ba'zida 28 m ga yetadi.

Nurota tog'laridan ko'plab daryo va soylar (Osmonsoy, Kulbasoy, Uchmasoy, Majrumsoy, Uxumsoy, Sentabsoy, Tusunsoy, Oqtepasoy, Ko'ksaroysoy, Oqchopsoy va b.) boshlanadi. Ularning suv sarfi kam bo'lganidan tekislikka chiqqach, qurib qoladi yoki sug'orishga sarflanadi. Bahorda ularda sel hodisalari ham sodir bo'ladi.

Nurota tog'larida, asosan, bo'z tuproqlar, 1600 - 1700 m balandliklarda jigarrang bo'z tuproqlar tarqalgan. Tog' etaklari va 1600 m balandlikgacha bo'lgan qismida efemer va efemeroidlar o'sadi. Buta va daraxtlardan bodom, yong'oq, na'matak, uchqat, do'lana va boshqalar uchraydi. Baland qismida archazorlar ko'rish mumkin.

Hayvonlardan bo'ri, tulki, yumronqoziq, quyon, tog' echkisi, bo'rsiq, ilonlar, kaklik, bulduruq va boshqa hayvonlarni uchratish mumkin. 1975 y. da tashkil etilgan Nurota tog'-yong'oqzor davlat qo'riqxonasida tog' landshafti va u yerdagi o'simliklar (yong'oq, olma, olcha, tut), hayvonlar (muflon, qobon, tulki, jayra, kaklik, burgut, ilonlar) muhofaza qilinadi. Nurota tog'laridan yaylov sifatida foydalaniladi. Soylar vodiylarida polizchilik, bog'dorchilik qilinadi. Yon bag'irlarida qishloq xo'jalik ekinlaridan bug'doy, arpa va boshqa ekinlarni uchratish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон табиий географияси И.А. Ҳасанов., П.Н. Фуломов Тўшкент. 2006 й. Дарслик.
2. Адилова, О. А. (2021). КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ПРОЦЕССА ОПУСТЫНОВАНИЯ В ГОРНЫХ И ПРЕДГОРНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ (на примере Губдинтау). *Экономика и социум*, (4-1), 550-556.

3. Рахматуллаев, А., & Баратов, Х. (2020). Ғўбдин тоғи ландшафтларида чўлланиш жараёнини тажриба участкалари ёрдамида ўрганиш. *Архив Научных Публикаций JSPI*.

4. Lapasovich, M. O., Nematovich, N. O., Yakubovich, Z. B., Rustamovich, U. M., & Tolipov, F. (2020). HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND SOCIO-SPIRITUAL FACTORS OF VISITING TOURISM IN UZBEKISTAN. *Journal of Critical Reviews*, 7(6), 47-50.

5. Bekpulatovich, K. B. (2020). The nature of the nurata ridge and its protection. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 10(10), 651-654.

6. Komilova, N. K. (2021). TOURIST DESTINATION AS AN OBJECT OF RESEARCH OF SOCIAL AND ECONOMIC GEOGRAPHY. *Psychology and Education Journal*, 58(1), 2058-2067.

7. Komilova, N. K., Matchanova, A. E., Safarova, N. I., Usmanov, M. R., & Makhmudov, M. M. (2021). Some socio-economic aspects of gastronomic tourism study. *Estudios de economía aplicada*, 39(6), 12.

8. Usmanov, M. R. (2021). The Prospective Of The Development Of Ecotourism In Jizzakh Region. *Journal of Geography and Natural Resources*, 1(01), 8-10.

9. Usmanov, M. (2020). Туризм–иқтисодий ва ижтимоий географиянинг тадқиқод объекти сифатида. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1-5.

10. Холиқулов, Ш., & Ибодуллаев, Қ. (2020). Жиззах вилоятида экологик туризмни ривожлантириш истиқболлари. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1-7.

11. Usmanov, M. (2020). Жиззах вилояти сув ресурсларидан фойдаланишнинг географик жиҳатлари. *Архив Научных Публикаций JSPI*.

12. Холиқулов, Ш., & Мавлонова, С. (2020). Ўзбекистонда туристик имкониятлардан фойдаланишнинг географик жиҳатлари. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1-7.

13. Қурбонов, К. (2020). Жиззах вилояти ва унинг ривожланиш истиқболлари. *Архив Научных Публикаций JSPI*.

14. Usmanov, M. (2020). Ўзбекистонда халқаро туризмни ривожлантиришда “диний туризм” нинг аҳамияти. *Архив Научных Публикаций JSPI*.

15. Усманов, М. (2020). Теоретика-методологические вопросы географии экологического туризма. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1-4.

16. Usmanov, M. (2020). Ўзбекистонни туристик районлаштиришнинг баъзи масалалари. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1-6.

17. Жиззах вилоятининг табиий сув ҳавзалари ва улардан самарали фойдаланишнинг географик жиҳатлари. JX Jumanazar - Архив Научных Публикаций JSPI, 2020

18. Гапбаров, А. (2021). ПЕРИОДИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ В ДЕМОГРАФИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ НАСЕЛЕНИЯ ГОРОДА ДЖИЗАК. *Журнал естественных наук*, 1(2).

19. Каримов, И. Э., & Абдуллаев, И. Х. (2020). ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ДЖИЗАКСКОГО ВОДОХРАНИЛИЩА. In *ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ГИДРОМЕТЕОРОЛОГИИ, ВОДНОМ ХОЗЯЙСТВЕ И ГЕОЭКОЛОГИИ* (pp. 97-100).

20. <http://www.advantour.com/rus/uzbekistan/nurata/nuratau-mountains.htm>.